

**Politická socializace a státní identita ve vzdělávací politice mnohonárodních říší:
Předlitavsko a evropské Rusko v letech 1875 – 1918 ve srovnání
Příspěvek ke studiu základů moderní politické kultury ve Střední a Východní Evropě**

Mgr. Veronika Sušová

Předkládaná disertační práce se zabývá otázkami politické socializace v jejím vztahu ke konstituování moderní politické kultury a moderní politiky na základě srovnání Rakouska-Uherska (resp. Předlitavska) a Ruska (resp. jeho evropských oblastí). Autorka se v této práci zaměřila na politicko-socializační strategie realizované mezi léty 1875-1918 v oblasti vzdělávání. Hlavním pramenem jsou v tomto případě učebnice, resp. učební texty několika předmětů (dějepisu, zeměpisu, vlastivědy, občanské výchovy a literatury a jazyka) na úrovni základního a středního školství. Pomocí textové analýzy a komparativního přístupu se autorka zaměřila na několik okruhů otázek: 1/ legitimizační strategie říšských narácí dějin, 2/ aktéři politického jednání v rámci této narace i mimo ní, 3/ vykreslování nebo líčení politické struktury říše s ohledem na role jedince (občana) ale také s ohledem na etnickou, náboženskou a kulturní heterogenitu obou říší, 4/ formování postojů k političnu (vlastní definování občanství i obecných postojů ke státu a politice).

Výsledky výzkumu na jedné straně ukazují na skutečnost, že státní elity si v obou případech ve druhé polovině 19. století uvědomovaly význam vzdělávání a školy pro politickou a sociální kontrolu. Na druhou stranu ale nepochopily nový význam politické participace pro moderní společnosti, viděly ji stále prismatem revoluce, ale nikoliv v kontextu nové technologie moci. Politická participace se totiž v době masové politiky stala dalším nástrojem sociálně-politické kontroly. Tento apriorně negativní vztah k participaci vedl k tomu, že se v obou případech (s různou intenzitou) kladl důraz na neaktivní, pasivní postoje k politické nebo veřejné sféře. Tento obecný postoj byl podtržen akcentováním dominantních rolí panovníků v rámci politického jednání, propagováním militarismu a občanských povinností vůči státu.

Říšské narace dějin byly postaveny v Předlitavsku na diskurzu svornosti, který se snažil přesvědčit o harmonickém a smysluplném soužití všech zemí a národů pod žezlem Habsburků. Říšské dějiny byly v podstatě složeny z dějin alpských zemí, zemí Koruny české a uherské, takže měly v určitém smyslu multikulturní charakter, který byl ale podřízen diskurzu svornosti. Na druhou stranu v případě Ruska se jednalo dominantně o akcentování dobývání. Tento diskurz expanze způsobil, že se v rámci narace dějin ale i mimo ní pracovalo s teritoriální a etnickou hierarchií, jež měla za důsledek likvidaci nebo podlomení jednotného vidění Ruska. Hlavním kritériem této hierarchie se stala příslušnost k velkoruskému národu, pravoslaví a státnost.

Pojetí postojů k politické sféře bylo, jak jsem již zmínila, konstruováno na základě disciplinárních snah, které dávaly přednost poddanským aktivitám před občanskými. Hlavním identifikačním symbolem zůstával panovník skrze kterého se měla formovat většina postojů k politice i státu. Dokonce i v konstitučním Rakousku byl císař a král jediným skutečným aktérem a iniciátorem politické změny. Jelikož v ruském případě bylo samoděržaví stěžejním politickým pojmem, bylo carovo místo v politice naprosto výlučné, a to i po roce 1905.

Výzkum provedený v rámci předkládané disertace poukazuje na to, že problematika rozpadu, resp. neúspěšné transformace multietnických říší má další kulturně-politickou dimenzi. Práce se zaměřila na oficiální, státem definované politicko-socializační snahy, které formovaly politickou gramotnost několika generací občanů středoevropských a východoevropských zemí. Období mezi léty 1875-1918 přitom mělo pro základy politické kultury konstelační funkce. Právě v této době se formovaly a vznikaly nové politické pojmy, měnila se politická komunikace a rétorika, redefinovala se celá řada starých politických

pojmu, ale také se konstituovalo současné vidění a chápání politiky, státu nebo vlasti, národa a občana. Předkládaná disertační práce se snaží reflektovat i tento širší problém a zdůrazňuje, že celá řada těchto pojmů nebo forem vidění a chápání je výslednicí vztahů a interakcí, kompromisů a konfliktů mezi imperiálním státem (a jeho elitami) a sociálně diferencovanými, národně organizovanými společnostmi žijícími v jeho rámci.